

UNA VISIÓ GLOBAL DE LA DIVINITAT

**Lluís Maria Xirinacs
Barcelona, febrer, 1991**

UNA VISIÓ GLOBAL DE LA DIVINITAT

1.- Definicions i qüestions metodològiques

Per a la nostra exposició ens servirem d'un model. Usem la paraula "model", no en el sentit medieval d'exemple superior, de referència mítica, de dogma intocable, ans en un sentit actual de la indústria o de la moda: forma sempre perfectible o substituïble segons eficàcia o gust. Un model és una eina, un mitjà transitori, auxiliar, discutible. El nostre model serà geomètric i, per consegüent, més apte per a expressar aspectes de la realitat, que les formulacions de l'analítica matemàtica o que les formulacions de la sintàctica gramatical.

L'ús de la geometria per explicar conceptes filosòfics sorprèn moltes mentalitats acadèmiques. És considerat un llenguatge menor, pedagògic, vulgaritzador. I tanmateix pot comportar un rigor molt superior a l'explicació gramatical clàssica. Sobretot quan es tracta de descriure amb precisió relacions complexes, visions de síntesi i comportaments hòlics. El nostre pensament funciona en forma no lineal. Abunda en processos arborescents, bifurcacions ("diaíresi"), trifurcacions, etc., que obren a cada pas més d'un camí. Sovint aquests camins mentals divergents esdevenen convergents, confluents, s'anastomosen. I, fins i tot, la ment pràctica també mou la retroacció per un altre camí diferent del camí d'anada, amb sorprenents efectes derivats. La lingüística usual difícilment resol mínimament una bona expressió o simbolització d'aquest procedir complicat de la ment humana amb els seus matussers recursos sintàctics de parèntesis, oracions de relatiu, coordinades i subordinades, notes a peu de plana, apèndixs o referències numèriques "a parte ante" i "a parte post". En canvi, una distribució escalar o vectorial "estèreo" fa veure en intuïció conspectiva (N. Hartmann) tot el procés. Un esquema geomètric senzill pot portar milers de relacions explicitables que exigiria a la gramàtica redaccional volums ferragosos d'escriptura. Una pantalla de televisió en té molts milers. I avui dia, en què la cinematografia, la televisió i el vídeo permeten, a més, la dinamització de les figures espacials, per aquest camí podem arribar millor que pels camins convencionals a expressar-nos de forma més adequada al funcionament extraordinàriament flexible del nostre cervell.

La ciència i la tècnica actuals, sobretot des de la introducció dels ordinadors, fa servir els models com a versions quintaessenciades i globalitzadores de parts complexes de la realitat. Amb ells es practica el mètode modern de la simulació, que consisteix en provar si tot fent variar els valors de les variables, el model segueix funcionant. Jorge Wagensberg, professor de termodinàmica de la Universitat Autònoma de Bellaterra, afirma que, al costat dels mètodes d'experimentació i de deducció matemàtica, tradicionals de la ciència, la simulació esdevé un tercer mètode exploratori de la realitat.

Aquests concepte de model té molta afinitat amb el de "sistema", aprofundit en la nova teoria de sistemes iniciada en els anys quaranta per Ludwig von Bertalanffy .

Per via explícita o implícita, des de sempre, els filòsofs empenen models més o menys globals amb els quals poder comprovar i contrastar les respostes de la realitat. En aquest sentit es podria parlar de cosmologies o cosmovisions, especialment si ens referim a models globals. Paral·lelament al desenvolupament de l'enquesta, en la realitat anem fabricant un model mental per ordenar i processar les dades. Processar vol dir comprovar les variadíssimes relacions possibles entre les dades introduïdes (feina que fa admirablement de pressa l'ordinador) i seleccionar les més interessants (feina que fa l'ordinador sota la nostra direcció). D'ací el rigor dels models geomètrics.

En la tasca dels filòsofs sovint el model roman inconscient. Qui munta el model i qui tria les solucions "bones" ja no és el conscient sinó l'inconscient: cosa perillosa, perquè és el model qui ens dicta quina realitat i quina configuració de la realitat serà acceptada per nosaltres, sense que nosaltres puguem dictar sobre ell. El model inconscient ens governa. Hi ha qui opina que una cosmovisió és inconscient per la seva naturalesa. Nosaltres creiem que els implícits culturals, els "idola" baconians, poden ser, amb les cauteles adequades, convocats a consciència, a crítica i control, com ho poden ser els traumes infantils, els batecs del cor o el ritme dels budells.

El model ve a ser la pissarra, el camp mental, acotat per un sistema de referències, on situem els elements o conjunts de la realitat captada. Si no mantenim sota el nostre control els nostres models mentals que condueixen les nostre vides, altres més llestos que nosaltres ens introduiran models més convenients per a ells que per a nosaltres. L'adolescència hauria de constituir una etapa de

revisió, crítica, correcció i acceptació o substitució dels models absorbits durant la infància. Altrament esdevenim telecomandats amb impossibilitat d'esdevenir adults lliures i responsables.

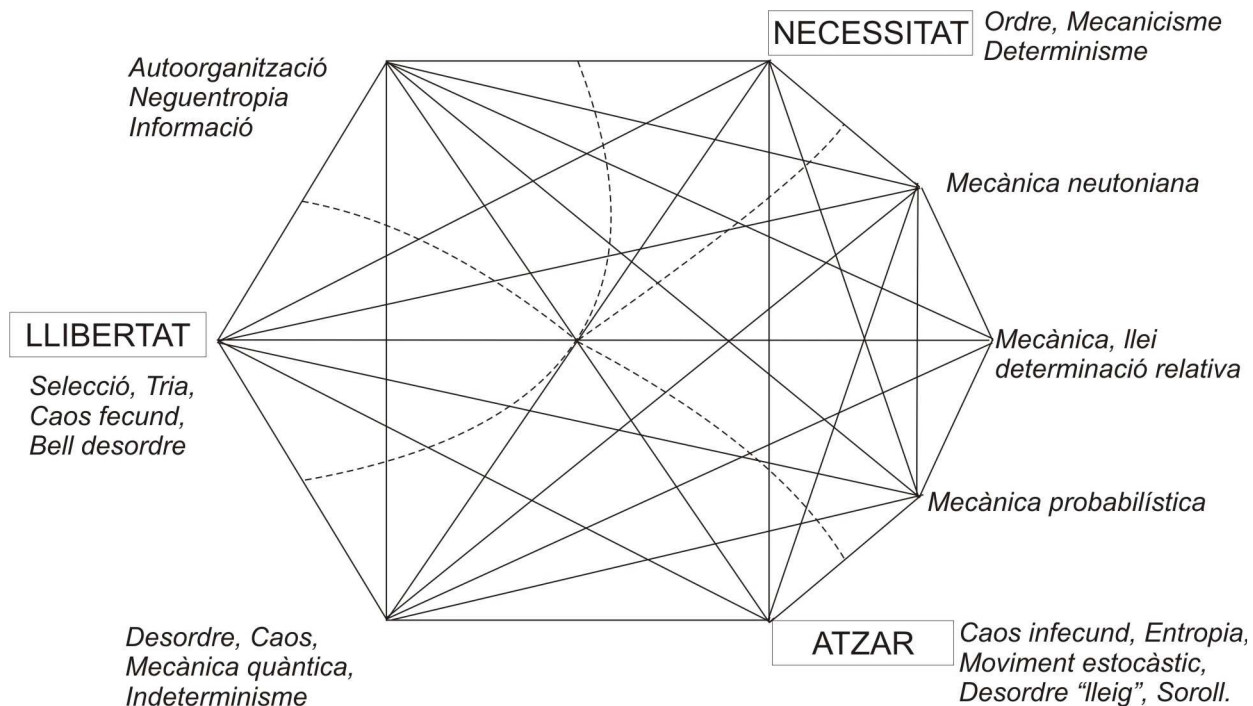
La presentació d'un model novedós sol generar una primera actitud de repulsió. Generalment som més inclinats a discutir continguts que continents. (En matemàtiques, de l'espai s'anomena geometria la ciència dels continguts o figures i topologia la ciència dels continents o espais). Sembla que el sistema de referències, en el qual serà acollit un tema presentat, pertany a una àrea íntima, sensible, personal. Tal volta això pot ser degut a la pròpia sospita de la ingenuïtat, inconsistència o incoherència dels propis models. Ramon Llull s'esgargamellà per les universitats europees tot intentant de vendre un model molt més ric, molt més sintètic, molt més ecumènic que el vigent a uns estudiosos de grans temes "de omni re scibili" molt ben instal·lats en llurs creences inqüestionables. Mai no el faria sant a un home així la Roma dogmàtica del seu temps. Sempre obtingué el refús. El sistema immunològic establert funcionà a la perfecció. Generà grans apassionaments. Tocar el model – una eina provisional, perfectible i substituïble!- és equivalent a remoure els fonaments de l'univers. Es confon una cosmovisió amb el cosmos mateix.

Un model sempre pressuposa l'elecció d'uns axiomes provisionals o postulats. Els medievals parlarien de dogmes fonamentals. És una tria convencional a nivell conscient o inconscient. Aquests postulats se situen a la base del model. Segons l'Eugeni d'Ors, en "El secreto de la filosofía", tota la construcció recolzaria en aquests postulats gratuïts inicials, però la part final del model hauria de donar suport i justificació a aquells postulats primers. "La filosofía (es) círculo. Su palabra inicial descansará en la postrera.- ¿Círculo, pues vicioso?- No, sino mágico cuando su trazado no se interrumpa y quepa dentro de el la realidad toda. Filosofía, sinopsis de la total realidad." (loc. Cit. Ed. Iberia. Barcelona, 1947, p. 405). I també diu: "José Luís Aranguren ha generalizado como característica de la filosofía contemporánea esta lucha por la legitimidad del círculo "in demostrando" en determinados casos. Y cita, a este propósito, el "Ser y Tiempo" de Heidegger" (p.76).

Fem, a continuació, una observació sobre semàntica. Tradicionalment s'insisteix en l'ús de definicions rigoroses, en qualsevol exposició, per evitar la "disputatio in terminis". La preponderància de la investigació analítica en els darrers segles a Occident ha inclinat els estudiosos a emprar el mètode definatori que consisteix en explicar una paraula mitjançant dues o més paraules diferents de la primera. Aquest galdós procediment no solament no ha resolt la dificultat d'enteniment de la paraula "definienda" sinó que l'ha multiplicada. S'ha amagat que les noves paraules requereixen més paraules i que a la llarga dintre del cos de paraules "definiendia" apareixia la "definienda". Confusió i cercle viciós. L'especialista sol escombrar la confusió a territoris veïns que escapen a la seva responsabilitat insolidària. El decisiu teorema de K. Gödel (1931) demostra que fins i tot aquell model de perfecció del rigor que volgué ser la lògica matemàtica també és dependent, en les seves definicions, del llenguatge confús ancestral. La lògica matemàtica intentava només fer definicions amb termes prèviament ben definits. Però amb el transcendental teorema de Gödel la quimera d'un metallenguatge perfecte ha quedat definitivament arraconada.

Ací nosaltres optem pel mètode definatori oposat, potser moderadament més rigorós per al tractament sintètic, global, solidari, corresponsable de la realitat, que ara interessa. No intentem amagar la inevitable presència de tot en tot (holisme) i, en especial, la inevitable presència indirecta del definit en la definició. Intentem la construcció d'un miniunivers semàntic d'elements interrelacionats, el més senzill possible, tot intentant d'obeir la regla dita "navalla d'Occam": "entre dos sistemes que expliquin el mateix, cal triar el més senzill". Les diferents paraules clau, extretes – inevitable! – del fons semàntic ancestral, adquireixen en l'interior del sistema o model, llur significat definit- "de-finit": entre límits- pels límits amb les paraules veïnes o limítrofes, segons llurs posicions respectives ben precises. Unes paraules defineixen les altres. I totes es codefineixen. Per pocs elements que entrin en joc, la quantitat d'interlimitacions o interdefinicions és enorme.

Exemple senzill bidimensional:

Aquest procediment és emprat espontàniament en qualsevol conversa de grups. Després de mitja hora ja circulen uns quants conceptes clau amb unes definicions pròpies, exclusives del grup.

Tanquem aquest primer apartat amb un breu comentari sobre el terme "global". Cal no confondre'l amb el terme "total". La totalitat no és abastable. La part mai no podrà fer inventari del tot. Creure's en possessió d'una visió total és un engany que duu al totalitarisme. Una visió global de la realitat pretén, sempre segons el judici de qui la fa i de qui l'accepta i sempre a prova d'eficàcia, de gust, etc., seleccionar els aspectes més determinants de la realitat, a la mesura dels propis coneixements i de les pròpies experiències, que intenta recobrir-la, com una xarxa de pesca escombra el mar sense recollir-ho tot. Si tres segles d'esperit analític han permès a cada especialista en àrees molt restringides saber molt de poc, és perfectament legítim que els nous especialistes globals o generals vulguin saber poc de molt. Allò que importa és saber bé. La primera mena de saber salva el detall. La segona, el conjunt. És, doncs, un bon complement de la primera, amb la qual haurà de romandre en diàleg permanent. Si aquest poc de cada àrea (de moltes àrees) és allò més determinant i explicatiu de les realitats no treballades en detall per llur amplitud, col·labora a esmenar les deformacions professionals dels especialistes del detall.

La selecció dels aspectes més determinants per teixir la xarxa o bastir el model que intentarà explicar la sinopsi de la realitat serà, si més no de moment, un art o una disciplina que crearà adhesions i repulsions i permetrà diferents formulacions, que podran entrar en concurrència. ¿No han fet això els diversos sistemes de la llarga història de la cultura (de les cultures) i de la filosofia?. En un model global allò que més val no és la precisió amb que explica cada detall, sinó la quantitat d'integració bàsica adquirida, la bondat de les grans relacions de conjunt. Avesats a tants segles d'especialitzacions localitzades, i sovint localistes, tenim la tendència inadequada a cercar, en una presentació d'un model global, noves idees analítiques "feliçes". Un bon model global és "l'antologia com a gènere literari". La originalitat no està en els materials sintetitzats sinó en la síntesi: com evita la confusió, el sincretisme o l'eclecticisme fàcils; com integra i complementa contraris reals; com precisa les semblances, les diferències, les contrarietats, les oposicions; com determina rigorosament les relacions de tot amb tot dintre dels elements clau del model i com tot plegat –la simulació– és convenient per fer la vida més bona, més bella, més feliç, més profunda.

2.- La introducció: la divinitat en una visió global

Aquesta "una visió" és la nostra. No és "la visió". I és la nostra avui, després de més de cinquanta anys de viure i pensar la divinitat. Feta de mil experiències i reflexions particulars i compartides,

apreses i ensenyades. Apreses per fora i per dintre, en la nostra tradició cristiana i en altres grans tradicions.

És difícil parlar de Déu amb el llenguatge dels homes. Buda defugia de parlar-ne i és titllat sovint d'ateu per occident. Wittgenstein digué la seva frase coneguda, al final del seu "Tractatus": "...d'allò que no es pot parlar cal guardar-ne silenci". Frase que podia haver callat en honor de la coherència. I que, més tard, rectificaria. Frömm, tot seguint Marx, creu que Déu és l'eina que la història dels opressors ha emprat per construir la història dels oprimits. Aquesta concepció de "Déu", equivalent a un emmascarament de la voluntat dels poderosos, equivalència que compartim en la història majoritària de la humanitat des de fa quatre mil·lennis, no és l'accepció pròpia d'aquest assaig.

Parlaré, doncs, "amb por i tremolor" però també amb un goig profund. Aquesta visió, sempre provisional i continuadament revisada, és actualment compartida per un petit grup de treballadors de la investigació sobre generalisme o globalisme, que ens apleguem en l'Estudi General de la Fundació Tercera Via. I es vol posar en línia, modestament, amb aquella antiga Ars Magna lul·liana útil, per a cantar la fe a qui no la tingui. Que el seu so us sigui plaent!

3.- El nostre món

Aquest món, el món dels fenòmens, dels esdeveniments, centra la vida dels homes. Tot i que també sembla venir dels animals, dels vegetals, dels minerals. Li descobrim dues dimensions, irreductibles l'una a l'altra. Aquestes dimensions defineixen un espai (superfície) propi:

31.- La dimensió: Subjecte-Objecte

Els fenòmens es manifesten a algú. Si no hi ha observador-actor no hi ha esdeveniments. Ens referim al subjecte vivent, la realitat del qual és indiscutible, però ben "sui generis". No és gens descriptible objectivament. L'observador no pot ser observat per ell mateix, en tant que observador. Però hi és. El llenguatge comú té paraules inequívokes per expressar-ho: "jo", "tu", "Napoleó".

A l'altra banda dels esdeveniments fenomènics del nostre món hi trobem l'objectivitat, l'estructura, les circumstàncies, perfectament definibles, ja es tracti d'objectes materials ("aquesta casa"), del propi cos ("el meu fetge") o dels objectes socials com l'estructura jurídica ("aquella legislació") o l'econòmica ("l'índex de la Borsa d'avui"). Entremig d'aquests dos pols contraris se situen els fenòmens, els esdeveniments. Subjectivisme i objectivisme o realisme són els dos extrems d'una oposició que ha generat àrdua conflictitat en tota la història de la filosofia. Ací, nosaltres, definim un camp de batalla o de joc i suggerim que cadascú se situï on desitgi. L'art és aquella part del camp dels esdeveniments que està més impregnada de subjectivitat. La ciència, en canvi, d'objectivitat.

SUBJECTE ---- ART ---- FENOMEN ----- CIÈNCIA ---- OBJECTE

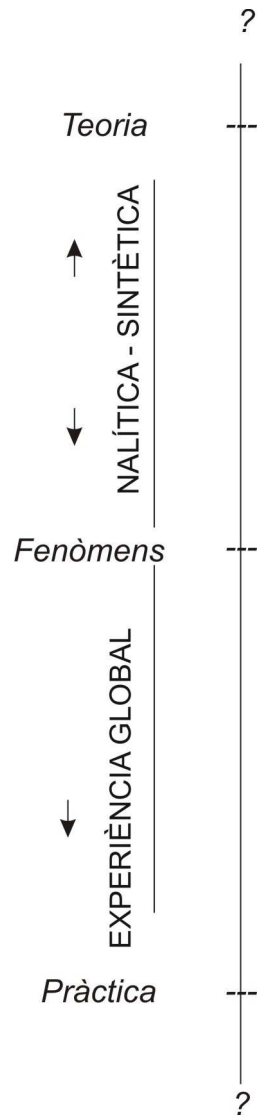
¿ ←-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----→ ?

Les ciències anomenades descriptives dels fenòmens són frontereres del gènere literari o artístic anomenat "descripció". Per a l'ull comú el sol es mou pel firmament (fenomen), per al Faraó el sol neix i mor cada dia (subjecte), per a Kepler la terra volta a l'entorn del sol (objecte).

32.- La dimensió: Pràctica - Teoria

Acostumem a descriure els fenòmens com a concrets i pràctics. Però l'única cosa permanent concreta i pràctica és la realitat completa o global que tenim davant nostre. Quan ens fixem en un esdeveniment o realitzem una acció, subreptíciament introduïm un fet de selecció enmig de la realitat d'acord amb algun requeriment abstractiu o amb alguna exigència teòrica. El llenguatge disposa de paraules adequades per indicar la incontrollable multidimensionalitat de la "praxi": "això", "aquí", "avui" i, no cal dir-ho, per expressar l'abstracció unidimensional, unívoca de la teoria: "la virtut", "l'ampolla". Es palesa que la primera sèrie de paraules requereix context i que les paraules de la segona sèrie es poden descontextualitzar. Entremig de la pràctica i de la teoria se situen els fenòmens o esdeveniments, talment que aquests representen la cruïlla de les dues àrees de la realitat. Practicisme o oportunisme i teoricisme o doctrinarisme són dos extrems d'una oposició que tradicionalment també ha generat conflictitat. La praxi dicta la teoria o viceversa? Plató i Hegel contra Demòcrit i Feuerbach. Ací, també nosaltres definim un camp de batalla o de joc i suggerim

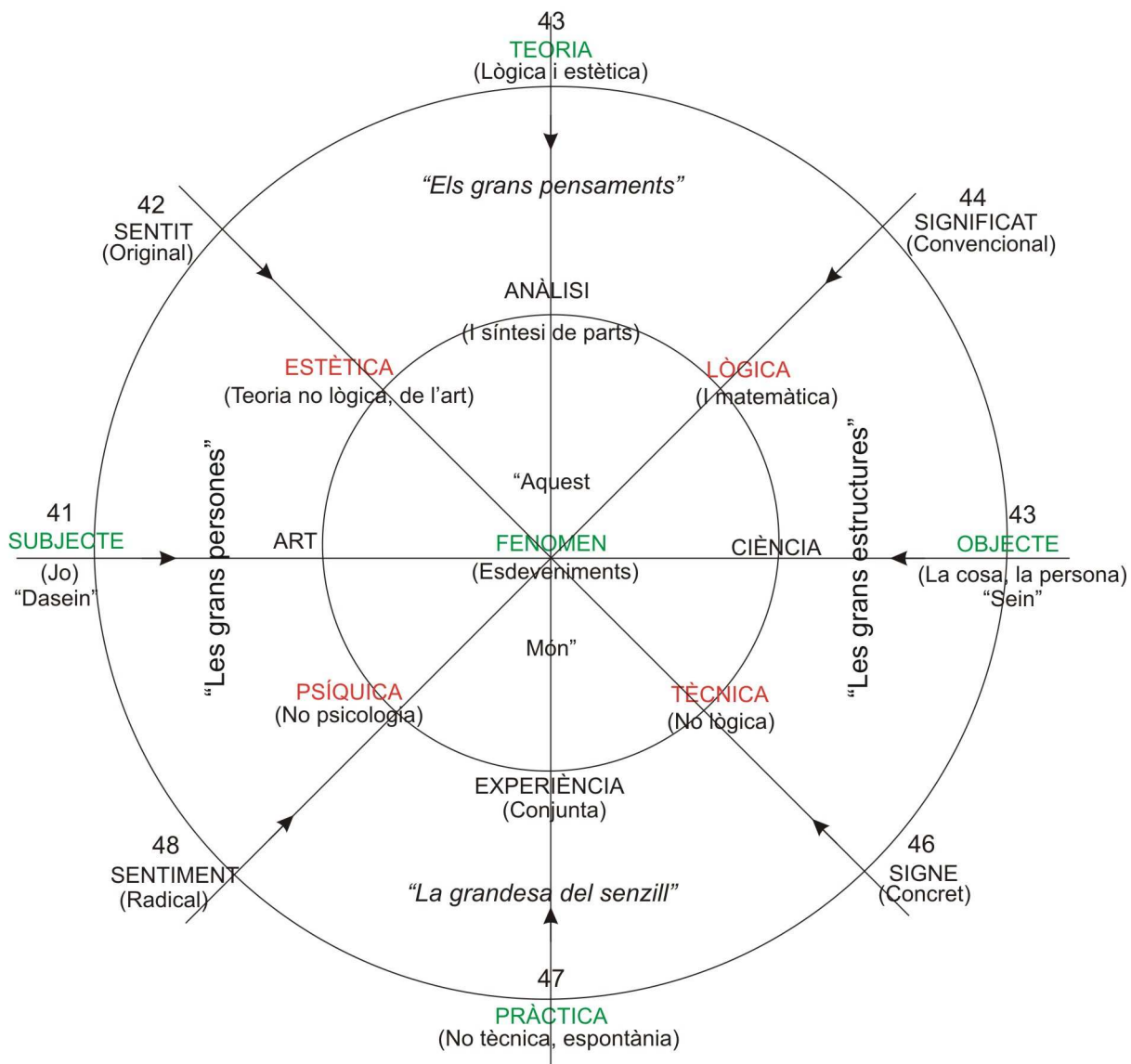
que cadascú se situï on desitgi. L'anàlisi i la síntesi són operatives més abstractes, l'experiència i l'acció són més empíriques. La síntesi apunta al conjunt màximament abstracte, l'anàlisi als elements variats. L'experiència global apunta al conjunt màximament concret i l'experimentació activa circumstanciada, als elements variats. Els fenòmens són la confluència de l'experimentació detallada i de l'anàlisi també detallada.

33.- El camp bàsic del nostre món

A cada nivell de l'escala del ser, com diria Ramon Llull i que ara no tindrem en compte per no enfarfegar l'esquema, la ment humana troba i treballa els esdeveniments des d'un subjecte, amb un art que mou uns sentiments, una psique concreta que s'expressa per l'experiència pràctica i que actua en ella, segons uns signes tècnics i utilitaris que aciençadament fabriquen objectes mitjançant el seguiment d'unes pautes lògiques, obtingudes per l'anàlisi exigent, sovint estètica i creativa, segons el sentit que li vulgui donar lliurement el subjecte.

Aquesta frase, llarga i barroca intenta (malament) expressar en el llenguatge lineal, al qual estem avesats, la figura adjunta, que defineix els elements fonamentals del nostre món i les seves relacions mútues, si presidim, com hem dit, dels nivells del ser (matèria, vida, humanitat...). El lector atent podrà explicar moltes relacions precises de semblança, diferència i oposició implícites.

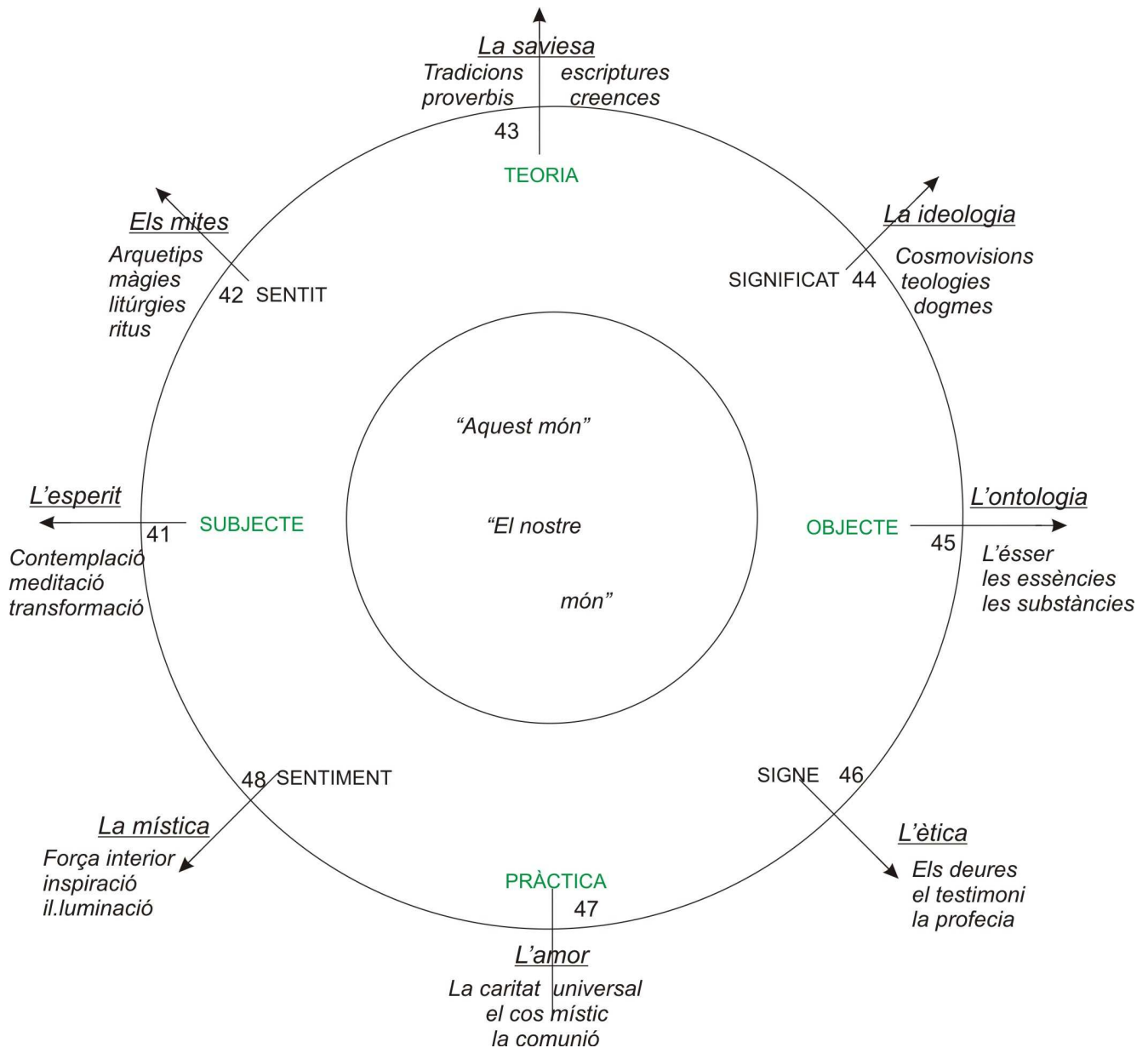

4.- Les vies que menen a l'altre món

Sant Tomàs en descrivia cinc, nosaltres en dibuixarem vuit. Deia Bertrand Russell que la filosofia és la terra de ningú entre la ciència i la religió. En aquesta nostra exposició, podríem dir que la filosofia és la terra de ningú entre aquest món fenomènic i l'inabastable i transcendent altre món diví espiritual o noümenic, que imaginem que ens embolcalla com la matriu l'embrió.

Hi ha la tendència, equivocada al nostre judici, de considerar el món espiritual com un món primitiu i el nostre món científic, tècnic, artístic com un món modern, de progrés, que ha espantat la foscor dels errors animistes primitius (Comte, Monod). Hi ha constància que el món primitiu era menys abstracte que el nostre, tant en els aspectes fenomènics com en els noümenics, però era tan espiritual com afectiu, com tècnic, com pràctic, com experimental.

Avui ens sembla poder afirmar que a mesura que el "nostre món" fenomènic s'ha anat consolidant i expandint, paral·lelament s'ha anat consolidant i expandint l'"altre món", el noümenic, amb l'observació que en la cultura occidental ha prevalgut el primer i en l'oriental, el segon.

41.- L'esperit

Darrera del 'jo' sempre hi hem trobat la nostra ànima. Ramon i Cajal va dir que no la veia enlloc a través del microscopi quan mirava el cervell. Perquè no pertany a aquest món. Cap artista tampoc no l'ha pintada mai directament. Però anima el científic i l'artista. Aquest esperit nostre ens fa entrar en el món dels esperits i ens duu a l'esperit diví.

42.- Els mites

Darrere del sentit únic i original que el subjecte sap trobar en cada cosa, han aparegut munió de faules, contes, herois, àngels, sants, déus, litúrgies, màgies, ritus, sacraments que, si es prenen al peu de la lletra, duen a fonamentalismes i fanatismes religiosos i que, si es prenen "al peu de l'esperit" (hermenèutica sagrada), duen a la divinitat per la via de l'abstracció lliure portadora de missatges profunds.

43.- Les savieses

Darrere de la teoria s'acumulen les ancestrals memòries selectives que insinuen una llum divina com a criteri de selectivitat, una saviesa transhumana, còsmica que va més enllà de les imageries nacionals i que va quedant reflectida en unes escriptures més o menys sagrades, triades o per a l'ús del poder o pel seu valor espiritual intrínsec per damunt de llengües, races, cultures.

44.- Les ideologies

Darrere dels significats unívocs i universals del coneixement consensuat s'amaga el desig d'un sistema utòpic just i perfecte, cosmogonia o cosmovisió harmònica, constel·lació d'axiomes explicatius universals, creences que fan l'ànim confiat i feliç.

45.- L'ontologia

Darrere dels objectes s'amaguen les essències, les substàncies, l'ésser de les quals reclama l'ésser fonamental i fonamentador, que cal que sigui u, ver, bo, bell, acte pur i principi primer de totes les coses, causa incausada i fi de si mateix en si mateix.

46.- L'ètica

Darrere dels signes tècnics concrets s'alcen unes exigències ètiques imperatives que prohibeixen certes actuacions irresponsables en el terreny de la utilitat, destructives de l'harmonia pràctica universal, i que propicien la bondat, l'honestetat, i en el seu cas, l'heroisme.

47.- L'amor.

Darrere la vida concreta, elemental i pràctica, la caritat altruista supera la compartimentació competitiva del nostre món, supera la justícia impossible, ho comunica tot amb tot, fins i tot l'enemic amb l'enemic.

48.- La mística

Darrere del nostre sentiment vital radical captem aquella força, aquella llum més íntima per a nosaltres mateixos que la nostra pròpia intimitat, en frase d'Agustí d'Hipona. Que ens introdueix en estats superiors de la nostra consciència.

Aquestes vuit vies, i totes les que s'hi vulguin intercalar, ens aconduïxen a la divinitat i fan que la divinitat ens aconduïxi.

Les podem reduir a quatre vies cardinals:

- 1.- Existència de Déu. Via objectiva. "In ipso sumus".
- 2.- Subsistència de Déu. Via pràctica. "In ipso movemur".
- 3.- Insistència de Déu. Via subjectiva. "In ipso vivimus".
- 4.- Supersistència de Déu. Via teòrica. "Fets a la seva Imatge i Semblança".

5.- El món de la divinitat

L'altre món. El cel. El regne de Déu abans de "baixar" o "entrar" en aquest món, que deixa a la nostra llibertat i al nostre sentit de la responsabilitat. "Feu-ne el que vulgueu, però m'ho haureu d'explicar". El món transcendent expulsat del nostre món. El món de l'esperit (&5) que pateix violència per entrar (&4) en aquest món (&3) nostre. Talment els bàrbars prenen les fronteres inacabables de l'Imperi Romà, així podem imaginar el més enllà, l'Alteritat per excel·lència, tot fent pressió sobre els límits del nostre món. En aquesta exposició, en el nostre model global ni s'expulsa la divinitat, ni aquesta fa violència en aquest món. En la ment humana hi distingim una àrea d'autonomia: aquest món, i una àrea de dependència: l'altre món, oposades i complementàries. En tot cas, inevitables totes dues en diàleg permanent.

Com tot model, el nostre, que ara es tanca i completa, té els seus axiomes pressuposats. I creiem honrat d'explicitar-los, en la mesura en què som conscients, per a profit d'uns i per desvetllar la crítica d'altres.

51.- Els extrems de la dimensió subjecte – objecte

No solament la tradició filosòfica litigà interminablement a l'entorn de la subjectivitat dels fenòmens (&31). Altres, ardis, s'aventuraren més enllà i tractaren d'explorar allò que hi havia darrere del subjecte i darrere de l'objecte.

Aristòtil fou el pioner en el camí que mena més enllà (“meta”) de la física objectiva: la metafísica. Cercava la causa última incausada. Arribà a establir un estatut de realitat filosòfica per a l'ésser que funda tota substància. Es tracta d'un ésser concret-abstracte, ni purament materialista com els àtoms de Demòcrit, ni purament idealista com les idees de Plató. L'ésser és qui dona la constància, la permanència, la consistència a les coses. És >U, és Ver, és Bo. Dit millor, és sinònim d'unitat, de veritat, de bondat. Els seus atributs, sorprenentment, coincideixen amb els de la divinitat. Per aquest camí els teòlegs temien el panteisme i evitaven identificar l'ésser de l'ontologia amb la naturalesa divina. Però St. Pau diu provocativament: “sou déus”, en una erudita cita del poeta grec Erato. I aquesta unitat o no dualitat ve a coincidir amb la doctrina “advaita” de l'hinduisme. El terreny que trepitgem és especial!

En la direcció contrària, en el camí obert darrere del subjecte, els homes espirituals de tots els temps han investigat abastament. És el camí de l'experiència de l'esperit. “La via” es dirà en els Fets dels Apòstols. “Sadhana” en diran els hinduistes. Iniciació als misteris d'Ossiris, de Mitra, d'Eleusis... Un primer pas – en aquest món encara – és l'ascètica o el deslliurament dels lligams esclavitzadors dels esdeveniments quotidians. Un altre pas – ja en l'altre món – és la mística, matrimoni amb la divinitat, d'aquell que ha mort a aquest món i al propi subjecte per renéixer a la seguretat de la inseguretat radical, a la contemplació, a l'èxtasi, a la unió transformant. “No sé si en el cos o fora del cos, jo sé – diu Sant Pau – d'un home que fou arrabassat al tercer cel i allí veié allò que ull humà no ha vist mai i escoltà allò que oïda humana no ha sentit mai”.

Els escèptics d'aquest món no volen saber res de metafísiques o d'espiritualitat malgrat els calgui l'esperit de l'observador subjectiu darrere de cada fenomen regular observat. Són dogmes inconfessats. Però altres homes han deixat aquests camins fressats i s'han endinsat pels camins del més enllà. Kant deia que el noümen representava un horitzó inabastable. Certament només esdevé abastable si l'objecte mor i es fon en l'Ésser únic o el subjecte mor i es fon en l'Esperit únic. Cal transcendir realment l'objecte i el subjecte. Si no es dona aquesta mort i es fingeix l'arribada a l'altra banda, emergeixen tota mena de controvèrsies, antinòmies, sectarismes o fanatismes. I els escèptics ho són perquè estan ben escaldats per les lliçons de la història. Però en la crítica, el deseiement i la humilitat es troben els corriols que menen a la transcendència.

El primer axioma, subjacent al nostre model, diu que l'Ésser únic de la metafísica i l'Esperit únic de la metapsíquica són la mateixa realitat: el noümen, Brahma o Déu. “Ens et spiritus convertuntur”. Realitat difícil per a l'Occident. Veritat fonamental des d'antic per a l'Orient.

52.- Els extrems de la dimensió pràctica - teoria

No solament la tradició filosòfica litigà interminablement a l'entorn de la teoricitat o practicitat dels fenòmens (&32). Altres més ardis s'aventuraren més enllà i es dedicaren a explorar allò que hi havia tan darrere de la pràctica com de la teoria.

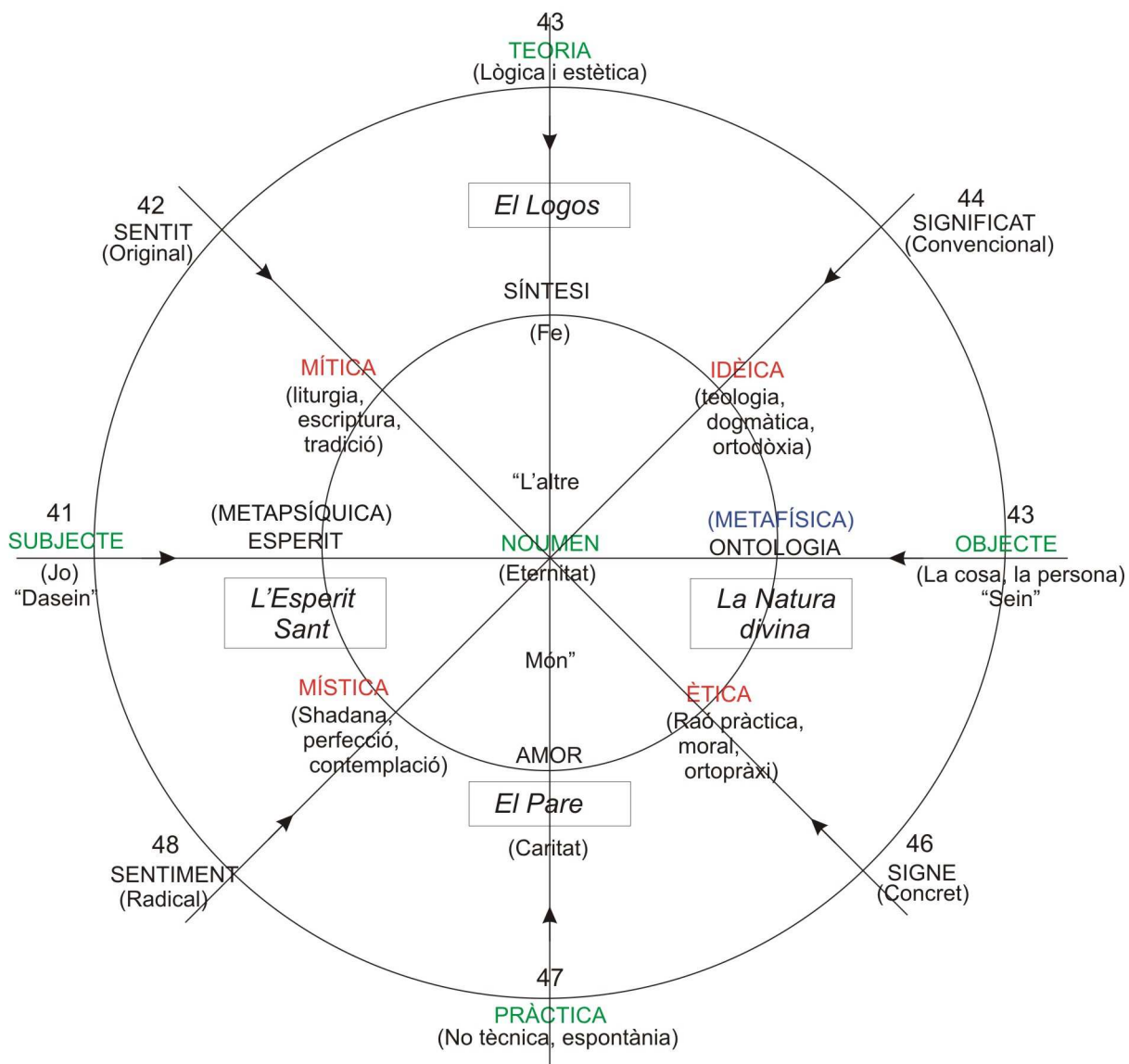
Oriental-se i orientar la complexitat dels esdeveniments de la vida és tasca difícil. Al llarg de la història ho han intentat els homes pràctics. La recerca de la felicitat psíquica per la via directa o la recerca d'estructures tècniques i econòmiques justes i adients ha consumit moltes vides, moltes dedicacions. Avui dia s'oposen les praxis liberals, a les anarquistes i a les socialistes. Però des de temps antiquíssims moltes persones obscures o insignes han transcendit la pràctica, la persecució de la justícia concreta – potser impossible – i han obert i fressat un camí que mena més enllà, el camí de l'amor. “Els grecs demanen saviesa (teories), els jueus, miracles (pràctica)”. Pau predicava un Jesús que no posa èmfasi ni en les discussions ni en els miracles. El seu camí és l'entrega total per amor. Deixar-ho tot per donar-se a tots. Deixar-se mastegar, triturar i així esdevenir aliment del món. No és l'únic. Els seus antecessors i successors són innombrables. Fins i tot avui molts homes i dones, nascuts en el benestar, ho abandonen tot per acompanyar els pobres oprimits de les àrees explotades del nostre món. Encara avui se'ls exilia. “Déu és amor”. Ell no vol res i es fa servidor de tots. Deia el budista Nasjarguna al rei Menadre: “El servidor de la comunitat (Tathāgata) és com la terra. Tothom l'ha de menester. Les plantes en treuen l'aliment. Als homes i animals ens sustenta. Però mai la terra no ha pensat: aquests són meus”.

Pel camí oposat, grans intel·ligències han maldat i malden avui per descobrir la raó d'aquest món, de la complexitat inextricable de la vida. I s'han bastit petits o grans sistemes i cossos explicatius. S'han afinat llenguatges. La història de la filosofia, de la cultura és una successió de sistemes teòrics explicatius, amb major o menor fortuna explicativa tant en el sentit de predicció lògica com en el de sorpresa estètica. Les investigacions teòriques científiques i artístiques patiren una acceleració sobtada a principis del nostre segle. Uns intentaven resoldre les contradiccions aparegudes a la ciència. Altres, la monotonia i repetició aparegudes a l'art. Però des de temps immemorial moltes persones han transcendit la teoria, cultiu de la veritat abstracta – potser impossible – i han obert i fressat un camí que mena més enllà: la saviesa. Kant acceptava en l'enteniment humà unes formes “a priori”. Chomsky, fins i tot, admet una certa estructura bàsica de sintaxi comuna innata en tots els homes. Igualment, a nivell cultural, en el si de cada cultura i en la interacció entre les diferents cultures, es van destil·lant principis, idees, axiomes, arquetips, tradicions, creences, proverbis, cosmovisions, ideologies comunes o confluents que ens recorden les idees divines de Plató. L'escola hermètica alexandrina de principis de la nostra era afirmaria que el mal del món ve més de la ignorància que de la malícia. Pràcticament totes les tradicions han desenvolupat uns rituals d'iniciació a les veritats redemptores. Els iniciats que fallaven no eren considerats pecadors sinó ignorants. Calia reconstruir-los. En el nivell animal els programes ben o mal apresos (reflexos condicionats) fan un paper semblant en les teories i teràpies skinneristes (“behaviourisme” o conductisme). Aquestes veritats transcendents i arcanes o esotèriques cal més aviat endevinar que no pas entendre, redactades com acostumen a estar en forma de proverbis. Són “perles” que no poden ser llençades als porcs. Constitueixen una “gnosi” que “si l'haguessin coneguda els crucificadors de Jesús mai l'haguessin crucificat”. Saviesa que més que aprehensible, ens aprehèn ella a nosaltres. Paraula o Verb a través dels quals totes les coses han estat fetes. Idea de les idees i de la realitat. Model original del qual aquest món sembla una mala còpia.

Els escèptics d'aquest món no volen saber res de caritats o de savieses misterioses. Els cal, és cert, d'acceptar algunes mínimes exigències d'ètica professional i social darrere llur pragmatisme. És un dogma inconfessat per ells. I els cal també la fe en un principi d'intel·ligibilitat o de cognoscibilitat de la realitat darrere llurs formalismes. És aquest un altre dels seus dogmes reprimits. Altres buscadors de l'or de la veritat i del bé han deixat els camins usuals i han descobert una mina d'or més enllà. S'han deixat penetrar per la “sophia” (saviesa) i la “kharis” (gràcia) transcendents, rebudes amb deseiximent i humilitat.

53.- L'altre món

Hem afirmat aquests tres principis:

- 531.- El transcendent de l'objecte i del subjecte són la mateixa realitat.
- 532.- El transcendent de la pràctica i de la teoria són la mateixa realitat.
- 533.- Els dos transcendents anteriors són, de fet, una única i la mateixa transcendència.

Aleshores podem concloure que, oposada a la cara autònoma (profana) dels fenòmens humans, es dibuixa una cara transcendent (sagrada), la cara oculta i misteriosa de la divinitat.

I també com entre les dues cares, sense solució de continuïtat, hi ha una ampla franja de ponts que les comunica (les vies que menen a l'altre món de l'apartat 4), queda dibuixat un model geomètric esfèric. Abans de reflexionar sobre el conjunt, descrivim la visió sinòptica de la cara transcendent del món, aquest "medi diví" oposat formalment al "fenomen humà" en expressió teilhardiana.

Per cadascuna de les vuit vies apuntades anteriorment (41-48) confluïm en el mateix centre de la divinitat. Les formes, les expressions d'aquest món, d'aquesta "cara oculta de la Lluna" són variadíssimes segons les diferents tradicions i són significades sobretot en la part subjectiva (part

dreta de l'esquema). En la nostra tradició cristiana hem personalitzat més la divinitat tot inclinant el Pare, el Fill, i l'Esperit Sant cap a la part subjectiva perquè la nostra divinitat és oposada al nostre món lògic-científic-tècnic dominant, molt antisubjectiu. En la banda oposada, per contrapesar el perill de politeisme inherent a una concepció de Déu tripersonal, el cristianisme afirma una única natura ("physis") divina, base i causa de la natura de tots els éssers.

En el centre d'aquest "altre món", territori si més no, tan vast com el d'"aquest món", hi ha la més pura unitat ("advaita", la no dualitat de l'hinduisme) transcendent, postulada estructuralment per grans estudiosos de moltes escoles i experimentada vivencialment per grans contemplatius de moltes tradicions. Llum i força. Ésser i vida. "Concordantia oppositorum". "L'ésser secretament inicial, expressament final, verament substancial, en relació amb la intrínseca caritat ontològica" com el definí Gabriel Marcel.

Un cop assenyalat el "lloc" del Sense Lloc Omnipresent, en una comunicació curta com és aquesta no entrarem en detalls. Però no ens podem estar de fer veure la confluència de continguts transcendents en els diferents "llocs" d'aquest món propi de la divinitat de les variadíssimes tradicions sagrades, al marge d'innombrables possibles matisacions pròpies de cadascuna d'elles:

SAVIESA DIVINA

Veritat, coneixement, Llum, "Veda", "Jnana"
 Esplendor, Glòria
 Manifestació, Epifania, Revelació
 Saviesa, Omniscient
 El Verb, "Logos", "cit"
 Model, Mirall, Imatge
 El Fill, el Primogènit

NATURA DIVINA

Ser increat, l'Ésser
 Causa primera
 Fonament, "sat"
 Necessitat
 Omnipresència
 Essència divina
 Substància del univers
 Cel, Regne, l'altre món
 Tot, Panteó
 Singularitat

DIVINITAT

Déu, Alà, El, Llu
 Brahman
 Misteri, Arcà, Inefable
 Transcendència, Noümen
 Eternitat, Metahistòria
 L'U, "advaita", "purna"
 Absolut, "Kevala", "txen ts'a"
 L'Altre, l'Ocult

ESPERIT DIVÍ

Amor, Caritat, Foc, "ai"
 Ànima del univers
 "Atman", Inspirador
 Consolador, Paraclèt
 Daimon, Àngel de Déu
 Sacralitat, santedat
 "Is", "Isa", "Isvara", "tx'eng"
 "Purusa"

AMOR DIVÍ

Amor, Castedat, Foc, "Ai"
 La base, la senzillesa, talitat, "nirvana"
 El Pare, la Mare, la Matriu universal, "Abba"
 L'Alfa i l'Omega, el Principi i el Fi
 L'Infant, l'Anciana
 El Bé
 Creador, Primer Motor Immòbil, Omnipotència
 La Fecunditat
 La Felicitat, "ananda"
 La Providència, el Disegni, el Fat

6.- CLOENDA: QUESTIONS GLOBALS

61.- La Llibertat

“On és la llibertat en aquest model?” (Pregunta Raimon Panikkar). Si cada cosa té el seu lloc, on hi ha lloc per a la llibertat.

Resposta: Cal acostumar-se a models metacientífics, metalògics, metaformalistes. El model presentat situa la llibertat en l'hemisferi centrat en el subjecte i la necessitat en l'hemisferi centrat en l'objecte. La relació subjecte personal – Esperit diví és lliure, com també n'és la relació subjecte personal – fenòmens a través de l'art. La relació Natura divina – estructures humanes és necessària (en el sentit de “determinable”), com també n'és la relació estructures humanes – fenòmens a través de la ciència. Llibertat i necessitat en la divinitat i en l'home es prediquen per analogia.

Com es veu, la llibertat ocupa la meitat del model. Està força ben representada, tot i que en el seu estat pur només es dona en el nucli subjectiu i es va difuminant mentre s'allunya d'aquest nucli. El camp subjectiu és un camp de joc. La necessitat ocupa l'altra meitat. També està molt ben representada. El camp objectiu és una xarxa estructural, és una bona col·lecció de lleis constants. La franja de contacte entre els dos hemisferis és caòtica per xoc cec (fenòmens, per complexitat (teoria), per indeterminació (noümen), o per indeterminabilitat (pràctica).

62.- El mal

“On és el mal en el model?” (Pregunta de Raimon Panikkar).

Resposta: el llenguatge té una versatilitat tan gran que fàcilment ens confon. El mal no és. El mal és no bé. Si no és com podrà tenir un lloc en el model?

Primerament parlem del bé. En sentit restringit, podem considerar el bé ètic, el bé psíquic, etc. El mal ètic. El mal ètic fora no respectar el bé ètic. El mal psíquic fora no respectar el bé psíquic, etc. Si prenem el bé en el seu sentit més global i si el model aspira a ésser bo, aleshores mal fora qualsevol distorsió, mutilació, deformació del model. Hi ha gent que no accepta la divinitat en nom del pragmatisme o del racionalisme. Hi ha qui no accepta aquest món en nom de l'altre. Hi ha qui no accepta la justícia en nom de la llibertat o viceversa.

És evident que una superfície esfèrica no es pot veure, ni el seu correlat real (en el nostre model), viure-ho tot a la vegada (“simul”), però sí successivament, alternadament, rítmicament. No és un mal que no es pugui estar alhora i ensems en aquest món i en l'altre, en la teoria i en la pràctica, en l'objectivitat i en la subjectivitat. Però fóra un mal perdre els ritmes i “enganxar-se” només a un aspecte de la globalitat. Com a mínim, si es té vocació particular o temperament inclinats a algun dels aspectes de la realitat, en exclusiva, cal estimar que altres, units a un en solidaritat bàsica, vetllin per els altres aspectes.

...I fora un mal si se sorprengué en aquest model una mancança imperdonable i no es volgués substituir per un altre que l'esmenés.

63.- Com aplicar el criteri de falsabilitat?

“Els científics estan escaldats pels obscurantismes, inquisicions, sectarismes, fanatismes, veritats absolutes. ¿Com fonamentar la realitat d'allò que no és falsable?” (Pregunta de Salvador Reguant).

Resposta: Caldria una llarga resposta si la pregunta fos feta per un científic. Però el científic que només accepta els anunciats de la ciència, en el segle XX no és més que un sectarisme més en estat residual. Ja a principis d'aquest segle una sèrie de científics han anat posant, ells mateixos sense cap ajuda o pressió externa, els límits de la ciència, les seves insuficiències. Esmentem-ne algunes:

1. Henry Poincarè demostra que el principi d'inducció completa o d'omnirecurrència és essencial a la ciència i indemostrable.
2. Werner Heisenberg demostra que la indeterminabilitat en microfísica és inevitable.
3. Erwin Schrödinger esmena totes les lleis fixes de la naturalesa i d'absolutes les redueix a probabilitístiques.
4. En lògica matemàtica l'infinit introduït per Georg Cantor és imprescindible i genera problemes de “non sens” per tot arreu.
5. Kurt Gödel demostra que, per rigorós que sigui un llenguatge formal, sempre depèn del llenguatge informal. No es pot tallar el cordó umbilical que fa dependre el llenguatge sense

equivocs del llenguatge amb equivocs.

6. La màquina d'Alan Turing aplica aquestes limitacions a la informàtica i barra el pas a la computabilitat artificial de la intel·ligència humana.
7. L'experiment verificat per A. Aspect sobre la paradoxa dita d'Einstein-Podolsky-Rosen sembla exigir l'acció instantània a distància.
8. La catàstrofe, descrita per René Thom, ocorreguda en situacions de crisi dels sistemes metastables d'Illia Prygogine, impossibilita formular lleis previsibles sobre l'evolució de l'univers. També podria referir-me a aquell principi, tan invocat pels marxistes, però potser no encara prou aprofundit, que diu: "tot augment quantitatiu porta a un canvi qualitatiu".

Com es pot veure, la ciència tampoc no té la seva teulada, les parets i els fonaments massa segurs. Thomas Kuhn refusa la noció de "falsació" de Karl Popper. El món real, diu, és en si incognoscible, i les proposicions són veres o falses només dins del context d'un determinat paradigma explícitament o tàcitament consensuat. Tanmateix si la ciència crea consens a l'entorn de les seves lleis "quasi necessàries", la resta de realitats que escapa a la verificació i formulació científiques (que escapa al paradigma), sempre s'hauran de presentar com a opinables. Si es presenten com a certes seran "necessàriament falses (!)". Tesi contra sectarismes. Excuseu-me el contagi sectari de la meua darrera asseveració. L'enemic ens modela!

64.- Irrellevància del model

"És irrellevant aquest model?" (Pregunta autoformulada per l'autor).

Resposta: Estem submergits en una tradició occidental altament analítica, *primadora* culturalment i econòmicament de la superespecialització a ultrança i avesada a una forta competitivitat. Els talents més privilegiats –l'ús acadèmic empeny– s'han acostumat a restar tensament a l'aguait, davant d'una exposició sobre un tema determinat, a la caça d'aquella idea nova que els pugui resoldre alguns dels seus problemes pendents o la defensa davant la idea nova que els pugui fer trontollar els resultats de llurs investigacions laborioses.

Potser en la meua exposició no s'hauria trobat cap idea nova sobre la divinitat, cap solució als problemes que planteja la transcendència, la inefabilitat, la justificació del mal, etc. Però s'haurà, potser, sentit un cert malestar difús davant una síntesi rara que no acaba de coincidir ni amb la síntesi consensuada vigent, ni amb aquella cosmovisió que cadascú construeix dins de la seva pròpia ment per acollir amb un mínim d'ordre els elements que la realitat ens ofereix.

En matemàtiques, com hem dit més amunt (&1), es distingeix la geometria que tracta de les figures i la topografia que, sense tocar directament les figures, les refigura o desfigura tot deformant l'espai que ocupen i l'entorn alhora. Discutir de conceptes o de realitats és una cosa. Discutir de models d'espais, de cosmovisions, de marcs de referència, de globalitat n'és una altra. No he volgut tocar en detall cap qüestió especial referent de la divinitat. He volgut presentar, com he dit al principi, un petit Univers semàntic (26 punts) de relacions amb sis punts cardinals i tres eixos de referència. La novetat rau en:

- 1.- Una certa originalitat en els tres axiomes definidors del model (&&531-533);
- 2.- possibilitar un sistema de referències on situar harmònicament els variadíssims aspectes del tema de la divinitat (&5) i de l'antisistema del nostre món (&3).
- 3.- possibilitar un feix molt nodrit de relacions d'uns aspectes amb els altres, en especial les relacions - pont entre dos móns (&4),
- 4.- definir amb precisió l'abast de totes aquestes relacions (les distàncies respectives geomètriques són signe exacte de les corresponents distàncies conceptuales). De cap manera es tracta d'una confusió, d'un sincretisme, ni d'un eclecticisme;
- 5.- permetre, pel fet de l'elevació a discreció conscient i explícita d'un model potser inconscient o implícit, de comparar-lo amb altres, de reformar-lo, refusar-lo o substituir-lo per un altre;
- 6.- que, tot seguint el principi dit "navalla d'Occam", és un model relativament simple, que treballa amb un nombre de dimensions molt reduït i que permet l'adició de noves dimensions si s'averen necessàries.

Lluís M. Xirinacs. 2.3.1991

* La *Fundació Tercera Via* prengué més tard el nom de Fundació Randa – Lluís M. Xirinacs per consens entre els seus membres i el mateix Xirinacs. És el nom que duu també actualment (2016).